

byggnadsvård

Brunsta gård

Brunnsta 3:2, Sankt Nicolai socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk dokumentation

I samband med försäljning och demontering inför flytt

Dag Forssblad

Brunsta gård

Brunnsta 3:2, Sankt Nicolai socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Antikvarisk dokumentation

I samband med försäljning och demontering inför flytt

Dag Forssblad

Rapport 2011:07

© 2011 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

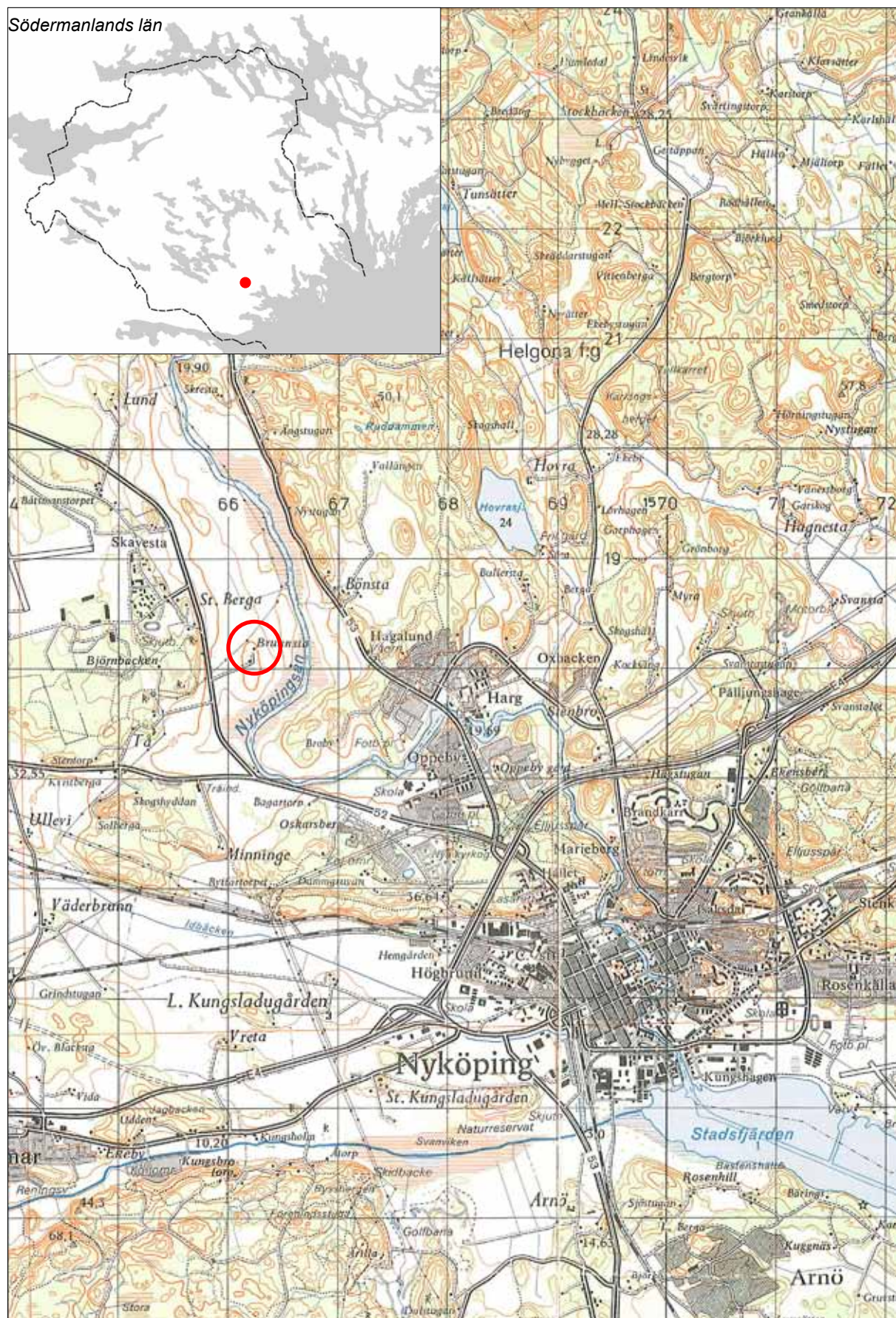
Författare: Dag Forssblad, antikvarie
Omslagsbild: Magasinet demonteras (Slm D11-645). Foto Dag Forssblad
Foto, där ej annat anges: Dag Forssblad, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS09-204

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2011

Innehåll

INLEDNING	5
Läge och omgivning	5
Syfte och metod	6
Sammanfattning	7
DE DEMONTERADE HUSEN	9
Manbyggnaden	9
Parstugan	9
Magasinet	9
DENDROKRONOLOGISK UNDERSÖKNING	13
Syfte och metod	13
Iakttagelser vid demonteringen	13
Resultat	14
Kompletterande undersökningar	15
Sammanfattning	15
BYGGNADSHISTORISKA IAKTTAGELSER	17
Manbyggnaden, hus 1	19
Parstugan, hus 2	29
SAMMANFATTNING	35
Lantgårdens utveckling	35
EPILOG	37
Vägen mot slutet	37
En glimt från det förgångna	37
KÄLLFÖRTECKNING	39
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	41
Bilagor	
1. Fyndregister	

1 Utsnitt ur Topografisk karta över Sverige, blad Nyköping 9H SV.

INLEDNING

Nyköpings kommun gav under hösten 2010 Sörmlands museum i uppdrag att utföra en fördjupad dokumentation av tre byggnader vid Brunsta gård i samband med att de demonterades för att flyttas från platsen. Byggnaderna såldes av kommunen sommaren 2010 inför planerad framtida markexploatering.

Dokumentationen har i huvudsak utförts av byggnadsantikvarie Dag Forssblad under perioden september 2010 till maj 2011. Även Thomas Karlsson, Kjell Taawo & Eva Wockatz har medverkat i arbetet i olika omfattning.

Inför försäljningen utförde Sörmlands museum under 2009 en kulturhistorisk dokumentation av Brunsta gård (Forssblad & Sundström 2010). I rapporten presenteras en utförlig genomgång av byns historia och ägoförhållanden, gårdens kulturhistoriska värden samt tekniska beskrivningar av de tre byggnader som nu har demonterats.

I föreliggande rapport presenteras enbart en sammanfattning av historiken. I övrigt hänvisas till rapporten från 2010.

Läge och omgivning

Brunsta ligger på ett impediment intill Nyköpingsåns västra strand cirka 5 km nordväst om Nyköpings centrala delar i en öppen och närmast flack fullåkerbygd. Den flacka åkermarken utgörs till övervägande del av lerjordar som ca 500 meter från Brunsta angränsar till isälvsavlagringen Skavstamalmen. På malmen ligger också en av Sveriges mest trafikerade flygplatser, Skavsta Flygplats.

Impedimentet med Brunsta gård är överlag flackt med några berghällar som går i dagen i dess norra ände. Det är beläget ca 25 m ö h. En dryg kilometer nordväst om Brunsta finns ytterligare ett impediment på samma höjd. Här låg tidigare Ålsta by. Brunsta och Ålsta har legat något ensligt i förhållande till byarna Tåå, Berga

- 2 Efter demonteringen reser sig grunden efter manbyggnaden som en påminnelse om den byggnation som en gång utgjorde stommen i Brunsta by (Slm D11-646).

och Skavsta som alla återfinns i gränzonen mellan skog och åker eller mellan sand och lera.

Syfte och metod

Syfte

Den tidigare utförda kulturhistoriska dokumentationen identifierade ett antal frågeställningar som borde försöka besvaras vid en flytt av byggnaderna.

Syftet med den nu utförda dokumentationen var därför i huvudsak att samla in kunskap om de byggnadshistoriska spår som frilades i samband med demonteringsarbetet. Målsättningen med insamlingen var att komplettera tidigare kunskap om byggnadernas och byns historia.

Metod

Inför och i samband med demonteringen av byggnaderna genomfördes en översiktlig dokumentation av färg- och tapetlager i de olika rummen. Avsikten var i första hand att hitta så intakta historiska kronologier som möjligt.

Det visade sig snart att mer eller mindre genomgripande renoveringar genom åren inneburit att många äldre tapetlager hade rivits bort. I ett av manbyggnadens rum var ytskikten dock bevarade näst intill intakta sedan byggnaden uppfördes på platsen. Från detta rum, rum 110, samlades en tapetföljd in för senare separering av de olika tapetskikten.

Lösa detaljer och föremål samlades in i den mån de bedömdes vara viktiga för förståelsen av byggnadernas historia och inte skulle återanvändas vid återuppförandet.

Efter nedtagning av utvändig panel och invändiga ytskikt dokumenterades synliga byggnadshistoriska spår genom fotografering och markering på planritningar. Målsättningen med dokumentationen var att identifiera och beskriva byggnadernas olika byggnadsetapper.

Med utgångspunkt i identifierade byggnadsetapper genomfördes en dendrokronologisk provtagning och datering som underlag för en vidare diskussion om byggnadernas och gårdens historia.

3 Utsnitt av en geometrisk avritning av Nyköpings slotts frimil år 1670 (Lantmäteristyrelsens arkiv akt C57-1:4).

Sammanfattning

Byns historia och ägoförhållanden

Den genomgång av skriftligt källmaterial och historiskt kartmaterial som utfördes inom ramen för den kulturhistoriska dokumentationen 2009 visade att Brunsta by senast på 1500-talet bestod av tre gårdar. Efter Carl Holgerssons död år 1566 delades gårdarna mellan hans döttrar. Beata, gift med Christiern Gabrielsson Oxenstierna, fick två gårdar, troligen Mellan- och Södergården. Dottern Bengta, gift med Erik Gabrielsson, fick den tredje, troligen Norrgården.

Norrgården (C på fig.4) lydde under Täckhammar under 1600-talet, men indrogs till staten från Göran Sperling år 1687 mot ököpta räntor. Gården skatteköptes sedan före år 1720, oklart av vem. Skatteköpet innebar att äganderätten till kronojord övergick från kronan till enskild person.

Söder- och Mellangårdarna (A-B på fig. 4) ärvdes av Christiern Gabrielssons måg Johan de la Gardie och av dennes måg Fredrik Stenbock. Dottern Maria Elisabet

Stenbock gifte sig med Axel Lillie och deras dotter Christina Beata Lillie innehade båda hemmanen till sin död år 1727.

Under 1780-talet kom den norra delen av byn att brukas och ägas av apotekare Johan Henric Reichenbach. Tre generationer apotekare senare övertog Gustav Jerlström ägandet av Brunsta (A-C på fig.4) på 1850-talet. Brunsta sambrukades sedan med Berga gård. År 1999 sålde Hans Gerhard Jerström Brunsta gård till Nyköpings kommun.

Brunstas bytomt och gravfält

Vid kart- och arkivstudier i samband med den kulturhistoriska dokumentationen återupptäcktes det troliga läget för Brunstas gravfält i en hage omedelbart sydväst om byn. Det förmodade läget för gravfältet samt för Brunsta bytomt anmäldes in som fornlämning till FMIS. Gravfältet har fått RAÄ-nummer Nyköping 663 och bytomten RAÄ-nummer Nyköping 664.

4 Utsnitt av en geometrisk avmätning av Brunsta nr 1-3 år 1689 (Lantmäteristyrelsens arkiv akt C11-143).

5 *Manbyggnaden i augusti 2009 (Slm D11-647).*

6 *Parstugan i maj 2009 (Slm D11-648).*

DE DEMONTERADE HUSEN

De tre byggnaderna som nu har demonterats för flyttas till Åboö i Ripsa socken är utförligt beskrivna i rapporten över den kulturhistoriska dokumentation som Sörmlands museum utförde 2009 (Forssblad & Sundström 2010).

Nedan följer en kortfattad beskrivning av byggnadernas exteriör i ord och bild. För fullständig beskrivning samt ritningsmaterial hänvisas till ovan nämnda rapport.

Manbyggnaden

Manbyggnaden (fig. 5) var en tvåvånings byggnad med en fyrdelad plan i bottenvåningen och femdelad plan i övervåningen. Stommen var uppförd av timmer och fasaderna var klädda med rödfärgad locklistpanel. Byggnaden hade en grönmålad pardörr med vitmålade dörrfoder. Fönstren hade vitmålade fönsterfoder och grönmålade fönsterbågar. Yttertakets takfall täcktes med enkupigt, handslaget tegel.

Parstugan

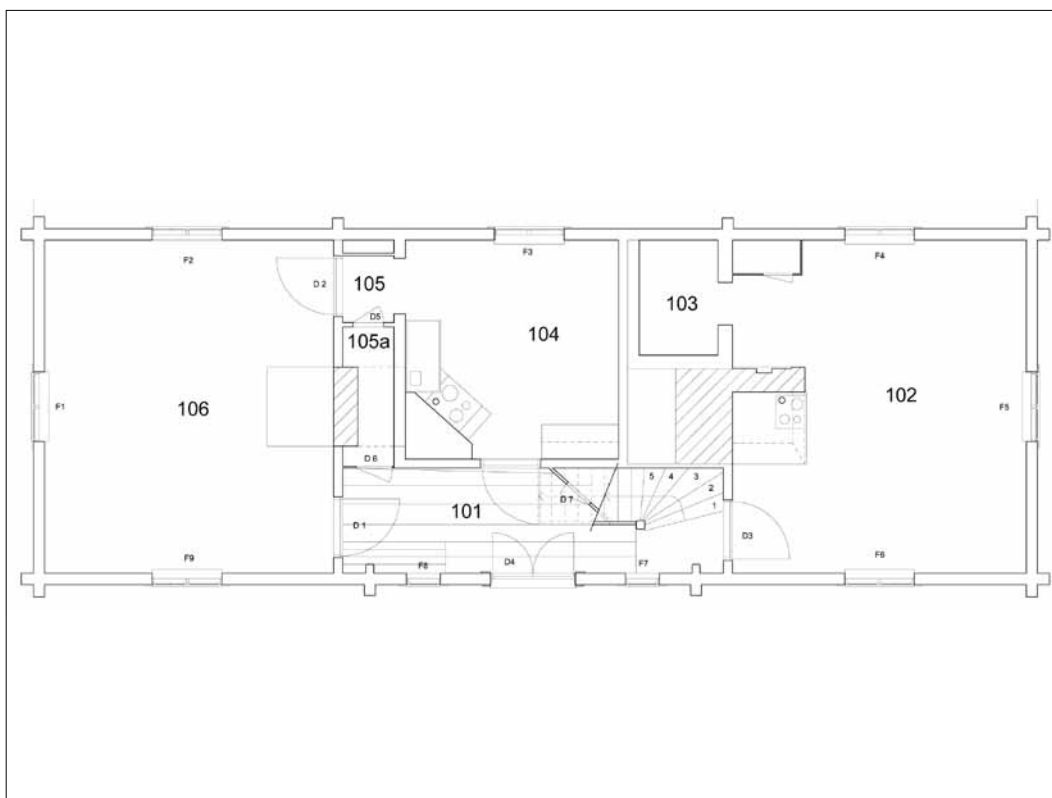
Parstugan (fig. 6) var en envåningsbyggnad med förstuga, ett rum i öster, två rum i väster och ett mindre rum i söder. Stommen var uppförd av timmer och fasaderna var klädda med rödfärgad panel, undantaget den sydvästra delen som hade synligt timmer. Byggnaden hade en brunmålad pardörr med vitmålade dörrfoder. Fönstren hade vitmålade fönstersnickerier. Yttertakets takfall täcktes med tvåkupigt tegel.

Magasinet

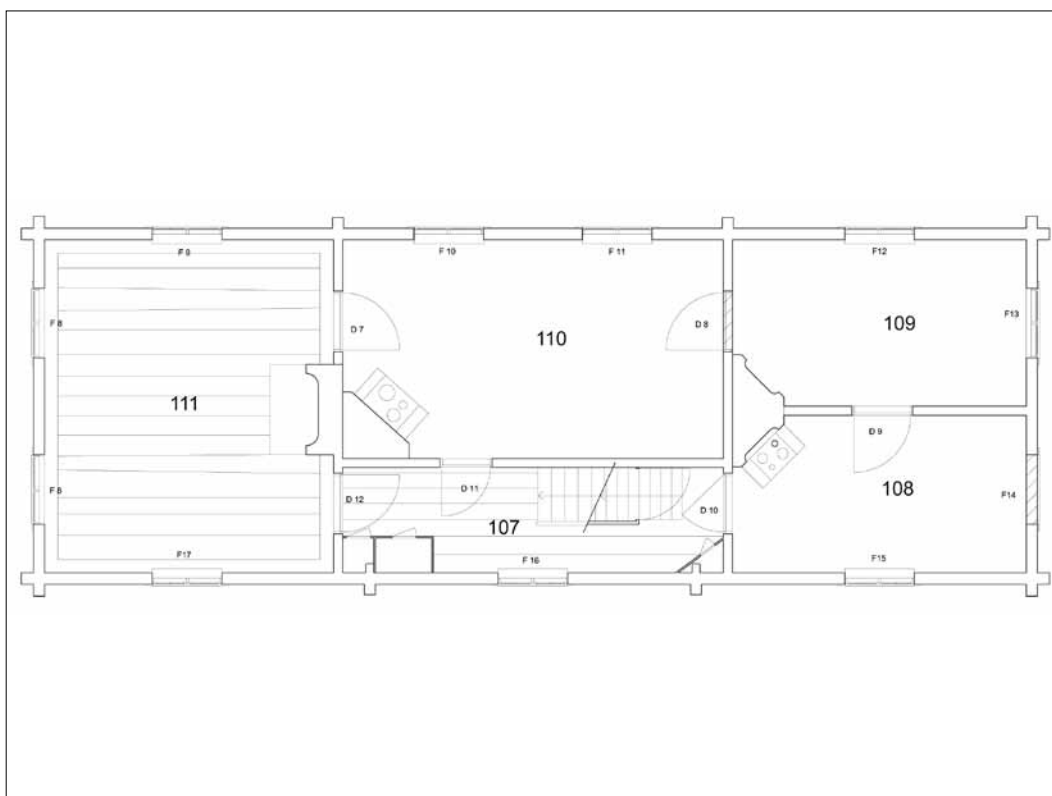
Magasinet (fig. 7) var en trevåningsbyggnad med två större och tre mindre rum i bottenvåningen. De två övre våningsplanen bestod av ett stort utrymme. Stommen var i huvudsak uppförd av timmer med synligt rödfärgat väggtimmer, undantaget byggnadens sydvästra del där fasaden bestod av stående lockpanel. Dörrar och fönsterluckor var svartmålade med vitmålade foder. Sadeltaket täcktes av enkupigt tegel.

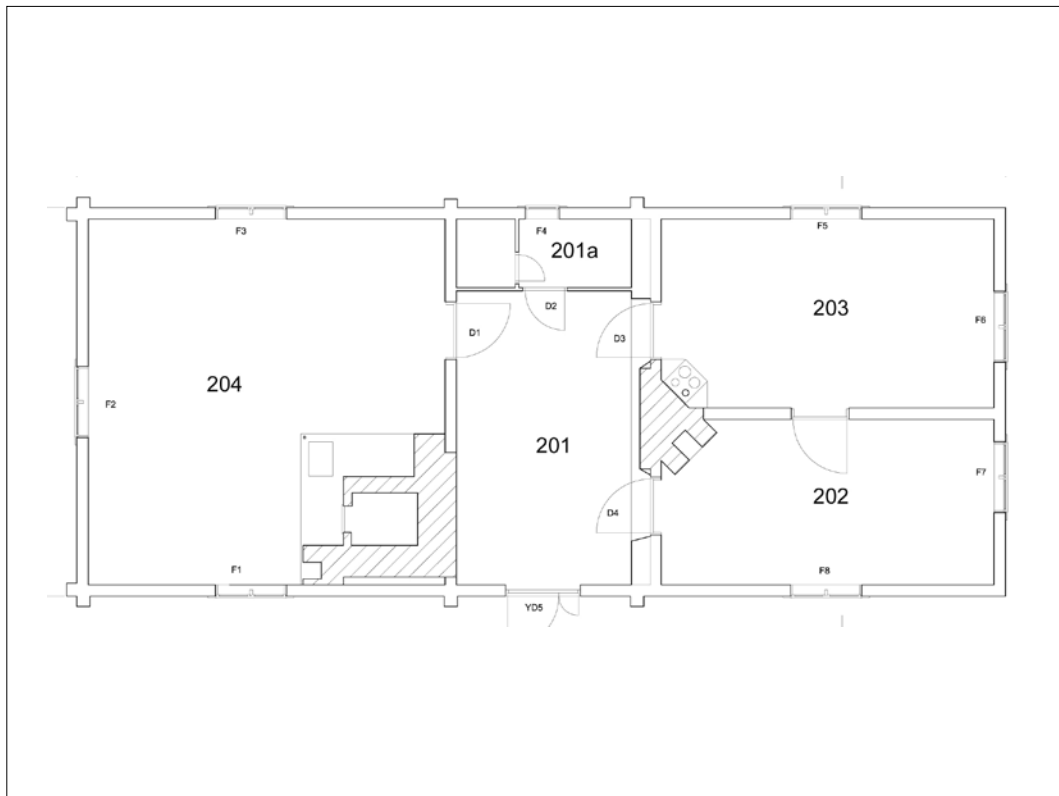
7 *Magasinet i maj 2009 (Slm D11-649).*

8 Plan över manbyggnadens bottenvåning visande de rumsnummer som används i texten.
Utsnitt av uppmåtningsritning upprättad av arkitekt Christer Nyman, ARK SAR/MSA.

9 Plan över manbyggnadens övre våningsplan visande de rumsnummer som används i texten.
Utsnitt av uppmåtningsritning upprättad av arkitekt Christer Nyman, ARK SAR/MSA.

10 Plan över parstugan visande de rumsnummer som används i texten. Utsnitt av uppmättningsritning upprättad av arkitekt Christer Nyman, ARK SAR/MSA.

11 Kvarvarande ekonomibyggnader på Brunsta med platsen för det demonterade magasinet i förgrunden (Slm D11-650).

12 *Grunden till Brunstas manbyggnad efter avslutad demontering (Slm D11-651).*

DENDROKRONOLOGISK UNDERSÖKNING

Syfte och metod

Syfte

Syftet med den dendrokronologiska undersökningen var att identifiera och datera olika synliga byggnadsetapper i de tre byggnaderna.

Metod

Byggnadernas stommar och taklag undersöktes och dokumenterades översiktligt för att utgöra underlag för en dendrokronologisk provtagning. Med utgångspunkt i besiktningsresultatet valdes ett antal byggnadsdelar ut som ansågs vara mest lämpliga att ta prover i.

De dendrokronologiska proverna togs med en Berliner Dendroböhrer, 6,8 mm kärndiameter, längd 290 mm.

13 Kjell Taawo, Sörmlands museum, borrar för ett av de dendrokronologiska proven (Slm D11-652).

Iakttagelser vid demonteringen

Manbyggnaden, hus 1

Vid undersökningen gjordes iakttagelser som tydde på att manbyggnaden var sammansatt av två olika byggnadskroppar. Bottenvåningen föreföll bestå av en parstuga som till stora delar bevarade en intakt stomme. Vissa förändringar i stommen antogs höra samman med en anpassning till rådande behov i samband med påbyggnaden till två våningar. Parstugan bedömdes kunna härröra från 1600-talet eller 1700-talets första hälft.

Tolkningen innan den dendrokronologiska dateringen var att det övre våningsplanet bestod av en intakt stomme som i sin helhet borde härröra från påbyggnaden till två våningar. Det övre våningsplanet bedömdes härröra från 1700-talets andra hälft eller 1800-talets första hälft.

I byggnaden påträffades spår som visade att läget inte var ursprungligt. I det övre våningsplanet fanns bland annat ett blinderat fönster och en blinderad dörr som troligen aldrig har haft någon funktion i nuvarande läge.

På byggnadens tak satt en vindflöjel med året 1782 och initialerna IHR. En möjlig tolkning var att en befintlig parstuga då byggdes om och till i början av 1780-talet i samband med att apotekaren Johan Henric Reichenbach övertog driften av två av Brunsta bys tre gårdar.

14 Fällningstillfället för timret till denna bjälke från väggen mellan rum 104 och rum 105 daterades till vintern 1790/91, pnr 6 (Slm D11-653).

Parstugan, hus 2

Parstugan låg orienterad i öst-västlig riktning och var sammansatt av två olika byggnadskroppar. Byggnadens östra del utgjordes av en enkelstuga. Enkelstugan har vid något tillfälle byggts om till en parstuga genom en tillbyggnad åt väster. I samband med tillbyggnaden förefaller väggarna ha höjts något i enkelstugan.

Under golvet i den äldsta delen av parstugan påträffades ett oanvänt plattjärn stämplat med Z. Järnstämpeln Z användes av Forssjö bruk från och med år 1751. Plattjärn med snarlikt utförande hade använts för att förankra de två byggnadskropparna med varandra.

En tidning daterad 1866 påträffades uppklistrad på tillbyggnadens timmerstomme. Tidningen satt på en fragmentariskt bevarad lerklining. Tidningsfyndet antydde att tillbyggnaden hade uppförts före 1860-talet. Antagandet förstärks av att en byggnad av samma storlek och i samma läge finns med på Laga skifteskartan från år 1847.

Enkelstugan bedömdes kunna härröra från perioden 1600-talet till 1700-talets andra hälft och tillbyggnaden från slutet av 1700-talet eller 1800-talets första hälft.

Magasinet, hus 3

Magasinet bestod av minst två byggnadsetapper, varav prov togs från den äldsta delen i byggnadens nordvästra hörn. Den äldre byggnadsdelen finns med på Laga skifteskartan från år 1847. Byggnaden bedömdes härröra från slutet av 1700-talet eller 1800-talets första hälft.

Resultat

Dendrokronologisk datering

Sammanlagt skickades 15 borrhärdor från olika byggnadsetapper in för dendrokronologisk datering (fig. 15). Analysen utfördes av Hans Lindersson, Lunds universitet.

Manbyggnaden, hus 1

Från manbyggnadens två identifierade byggnadsetapper skickades 7 borrhärdor in för dendrokronologisk datering, 4 från bottenvåningen och 3 från övervåningen.

Från bottenvåningen kunde 3 prov dateras, varav ett kom från ett träd som avverkades under vinterhalvåret 1790/91. Övriga daterade prov kom från träd som avverkades 1789 ±3 år respektive 1793 ±5 år.

Pnr	Provinformation/placering	Del	Trädslag	Datering
1	Hus 1, rum 107, yttervägg, väggband/den stock bjälklaget är inhugget i	Stomme, yttervägg	Furu	Vintern 1790/91
4	Hus 1, vind, översta bjälken i vägg mellan R107 och R110	Stomme, innervägg	Gran	Ej daterad
5	Hus 1, rum 103, yttervägg, öster, norr om igensatt fönsteröppning	Stomme, yttervägg	Furu	1789 ±3
6	Hus 1, rum 105, mellanvägg mot R104	Stomme, innervägg	Furu	Vintern 1790/91
7	Hus 1, vind, mellanvägg, översta stocken i vägg mellan R107 och R108	Stomme, innervägg	Furu	1793 ±5
8	Hus 1, rum 106, yttervägg, väster, norr om fönster i anslutande stock, nr 6 från golvet	Stomme, yttervägg	Furu	Ej daterad
9	Hus 1, rum 106, golvbjälklag mellan bv och plan 1, bjälke nr 2 från vägg mot R101	Bjälklag	Furu	1790 ±4
11	Hus 3, rum 301, yttervägg, söder, stock 10	Stomme, yttervägg	Furu	Vintern 1856/57
12	Hus 2, rum 202, yttervägg, öster, stock 12	Stomme, innervägg	Furu	Sommaren 1841
13	Hus 2, rum 204, yttervägg, söder, stock 9	Stomme, yttervägg	Furu	1820 ±1
14	Hus 2, rum 202, yttervägg, väster, stock 10	Stomme, yttervägg	Furu	1840 ±3
15	Hus 2, rum 202, yttervägg, norr, stock 8	Stomme, yttervägg	Furu	Vintern 1840/41
16	Hus 2, rum 204, yttervägg, öster, stock 11	Stomme, yttervägg	Furu	Vintern 1819/20
17	Hus 3, rum 301, yttervägg, norr, stock 10, väggband	Stomme, yttervägg	Furu	Vintern 1856/57
18	Hus 2, rum 204, yttervägg, norr, stock 7	Stomme, yttervägg	Furu	Ej daterad

15 Resultatet av den dendrokronologiska analysen av de inskickade proven från Brunsta.

Från övervåningen kunde 2 prov dateras, varav ett kom från ett träd som avverkades vinterhalvåret 1790/91. Det andra provet daterades till 1790 ±4 år.

Dateringarna visar entydigt att byggnaden i sin helhet uppfördes vid ett och samma tillfälle, troligen sommaren 1791. Antagandet om att manbyggnaden skulle bestå av två olika byggnadskroppar var därmed felaktigt. Däremot tyder resultatet på att det var apotekare Johan Henric Reichenbach som lät uppföra manbyggnaden på Brunsta.

Parstugan, hus 2

Från parstugans två identifierade byggnadsetapper skickades 6 borrhärdar in för dendrokronologisk datering, 3 från vardera etapp. Från den äldsta etappen kunde två prov dateras, varav det ena provet kom från ett träd som avverkades under vinterhalvåret 1819/1820. Det andra provet kom från ett träd med beräknat fällningsår 1820 ±1 år.

Från utbyggnadsetappen kunde samtliga prov dateras. Ett prov kom från ett träd som avverkades under vinterhalvåret 1840/41 och ett kom från ett träd som avverkades under sommaren 1841. Det tredje provet daterades till 1840 ±3 år.

Enkelstugan uppfördes därmed troligen år 1820 och tillbyggdes till en parstuga sommaren 1841 eller möjligen året efter. Resultatet visar att det tidigare antagandet om att den äldsta delen av parstugan skulle kunna vara uppförd innan sekelskiftet 1800 var felaktigt. Däremot ligger dateringen av tillbyggnaden inom det antagna intervallet.

Dateringarna visar att såväl enkelstugan som tillbyggnaden till parstuga uppfördes under den tid som Brunsta gård drevs av Per Elias Bergström, Johan Henric Reichenbachs svärson.

Magasinet, hus 3

Från magasinets två tydligt identifierade byggnadsetapper skickades 2 borrhärdar in för dendrokronologisk datering, båda från den äldsta etappen. Båda proven daterades till vinterhalvåret 1856/57.

Resultatet visar att antagandet utifrån det historiska kartmaterialet om att byggnaden skulle vara uppförd senast under 1800-talets första hälft var fel. Dateringen visar att den äldsta delen av byggnaden uppfördes

efter det att Gustav Jerlström tagit över Brunsta gård. Tillbyggnaden av magasinet bör därför ha skett under slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet.

Kompletterande undersökningar

Syfte och metod

Under de bortrivna golven fanns relativt stora mängder löst material som hade påförts vid uppförandet av byggnaderna samt var avsatt under deras brukningstid. För att komplettera resultaten från den dendrokronologiska undersökningen avsågtes ytorna inom de rivna byggnadernas grundläggning med en metalldetektor.

Avsikten med detekteringen var att i de lösa massorna upptäcka och ta tillvara eventuella mynt som skulle kunna bidra med information avseende dateringen av de olika byggnadsetapperna.

Resultat

I manbyggnaden, delvis även i parstugan, låg relativt stora mängder malmhaltiga stenar, vilket gjorde detekteringen svår genomförd.

Vid detekteringen påträffades sammanlagt 3 mynt, samtliga i parstugan. I rum 202 framkom två mynt som var präglade 1819 och 1822 under Carl XIV Johans regering (1818-44). Det tredje myntet påträffades intill spisen i rum 204. Myntet, en 2-öring, var präglat under Gustav V:s regering (1907-50). På grund av myntets dåliga skick har inte präglingsåret kunnat avgöras.

Sammanfattning

Resultatet av den dendrokronologiska analysen av de tre byggnaderna visar att de representerar tre olika perioder i byns/gårdens historia.

Manbyggnaden uppfördes av Johan Henric Reichenbach år 1791 medan enkelstugan och dess tillbyggnad uppfördes av Per Elias Bergström under 1800-talet första hälft. Dateringen visar också att magasinet uppfördes strax efter det att Brunsta gård hade börjat sambrukas med Stora Berga.

16 Manbyggnadens entré, rum 101, efter rivning av inredning och ytskikt (Slm D11-654).

BYGGNADSHISTORISKA IAKTTAGELSER

Efter friläggningen av byggnadernas timmerstommar gick det att konstatera att flera byggnadsetapper var uppförda av sekundärt återanvända stommar. Byggnaderna kan därför ha varit uppförda på annan plats under en period innan de har flyttats till nuvarande lägen.

Den genomförda dendrokronologiska analysen kan anses datera byggnadsdelarnas egenålder. Däremot ger den inte ett entydigt svar på hur länge byggnaderna har stått på respektive plats. Denna kunskap är viktig för förståelsen av Brunstas utveckling och förändring under 1700- och 1800-talen.

För att komplettera resultaten från den dendrokronologiska undersökningen avsåg man att söka efter yttre tecken inom de demonterade byggnadernas grundläggning med metalldetektor. Avsikten var att tillvarata eventuella daterande föremål, främst mynt, som skulle kunna användas som underlag i en diskussion om Brunstas utveckling (se sid. 15).

Nedan redovisas de nya iakttagelser som gjordes i samband med demonteringen av manbyggnaden, hus 1, och parstugan, hus 2. Magasinets stomme, hus 3, var synlig redan i samband med arbetet 2009.

Redovisningen inleds med iakttagelser gjorda i byggnadernas stommar, ut- och invändig. Därefter summeras invändiga iakttagelser med hänsyn till framför allt äldre ytskikt.

17 Demonteringen av manbyggnaden påbörjades i november 2010 (Slm D11-655).

18 Ingången till manbyggnaden efter demontering av fasadpanelen (Slm D11-656).

19 Igensatta äldre fönsteröppningar, här i rum 102, visar att fönstren har varit mindre i ett tidigare skede i byggnadens historia (Slm D11-657).

Manbyggnaden, hus 1

Inledning

Många iakttagelser som gjordes i samband med demonteringen av manbyggnaden visade att byggnaden med stor sannolikhet inte stod på ursprunglig plats. Iakttagelserna gjordes på samtliga våningsplan.

Det mesta tyder på att såväl botten- som övervåningen ursprungligen har haft en fyrdelad plan med förstuga/trapphall, två gavelrum och en kammare.

Bottenvåningens stomme

Manbyggnadens bottenvåning har ursprungligen haft en annan planlösning. Befintliga tvärväggar mellan gavelrummen (rum 102 & 106) och de centralt placerade rummen (rum 101 & 103-105) var uppförda stumt mot ytterväggarna.

På ytterväggarna fanns spår efter tidigare lägen för tvärväggarnas utknutar på långsidorna. Tvärväggarna var ursprungligen uppförda med timrade utknutar (fig. 20).

Huvudingången har i ett tidigare läge varit lägre än den befintliga. Stocken över befintlig ingång och flankerande fönster var urhuggen/halverad vilket visar att öppningarna sannolikt inte var ursprungliga i stommen. Dörröppningen har troligen suttit centrerad mellan byggnadens ursprungliga tvärväggar.

Bottenvåningens fönster har från början haft ett annat utförande och delvis annan placering. På bottenvåningens långsidor fanns delvis bevarade äldre, igensatta fönsteröppningar i rum 102 och 106 i anslutning till befintliga fönster. De äldre fönsteröppningarna var ett stockvarv lägre än befintliga och har varit omkring 0,9-1,0 m höga (fig. 19). Bredden gick på grund av läget inte att avgöra.

Dörröppningen mellan rum 101 och 104 har i ett tidigare skede varit lägre. På vardera sidan om dörröppningen fanns en bevarad äldre gåt i norra delen av öppningen som visar att dörröppningen sannolikt har varit 2 stockvarv lägre. Gåtens höjd var ca 145 cm.

20 *Bottenvåningens tvärväggar har ursprungligen varit knutade. I ett senare skede har deras funktion ersatts av följare (Slm D11-658).*

- 21 *Blindfönstret i rum 108 från utsidan. Bevarade ytskikt på insidan visade att fönstret aldrig varit öppet sedan byggnaden flyttades till nuvarande plats. Avsaknaden av rödfärg på blinderingen antyder att fasadpanelen sattes upp i samband med flytten (Slm D11-659).*

- 22 *Igensättningen av en ursprunglig dörröppning mellan rum 107 och rum 110 täcktes av rummets äldsta ytskikt. Öppningen har inte heller varit i bruk sedan huset flyttades (Slm D11-660).*

Övervåningens stomme

Övervåningens stomme var till stora delar intakt. Ett par iakttagelser visade dock att även övervåningen tidigare har varit uppförd på annan plats. I rum 108 fanns på byggnadens södra gavel ett blinderat fönster (fig. 21). Bevarade yttskikt på blinderingen visade att fönstret aldrig varit öppet sedan huset flyttades. Det blinderade fönstret var bevarat i ursprunglig höjd. Dess invändiga mått har varit ca 1,33 x 1,57 m (b x h). Övervåningens övriga fönster hade gjorts ett stockvarv lägre, troligen i samband med flytten av huset.

Mellan rum 107 och rum 110 fanns en igensatt dörröppning (fig. 22). Även denna igensättning bevarade de två rummens äldsta yttskikt vilket visar att inte heller dörröppningen har varit i bruk sedan huset flyttades. Dörrens invändiga mått har varit ca 1,1 x 2,1 m (b x h).

På den östra ytterväggen i rum 110 fanns spår som visade att följarna i bottenvåningen tidigare hade löpt hela väggen upp till vindsbjälklaget på samma sätt som på den västra fasaden. Följarna var tydligt avsågade i bjälklagshöjd mellan botten- och övervåning. Orsaken bakom detta ingrepp är oklar.

Manbyggnadens övervåning har ursprungligen delvis haft en annan planlösning. Väggen mellan rum 108 och rum 109 var uppförd stumt mot den södra ytterväggen. Inga andra avvikelser från ursprunglig planlösning iakttoogs.

Byggnadens vind

Det visade sig vara svårt att få en tydlig bild av manbyggnadens taklagskonstruktion. Förekomsten av bockar som föreföll sakna egentlig funktion härrörde troligen från en äldre takstol med ett flackare takfall. Spår efter det flackare takfallet utgjordes bland annat av uttag för sparrar i väggbanden och delar av gavlarnas timmer. Delarna i gavelröstena pekade mot en byggnad som har haft ryggåstak. Tolkningen på plats var att bockarna tillhörde den äldsta takstolen i nuvarande läge.

Gavelfältet med urtavlan var yngre än den äldsta takstolen. Gavelfältet tillkom sannolikt samtidigt som den befintliga taktäckningen av tegel. Tolkningen baseras på iakttagelsen att gavelfältets panel hade likadana sågmönster som underlagstakets brädor. De har därför troligen sågats i samma såg.

23 Manbyggnadens vind vid demontering av en av skorstensstockarna (Slm D11-661).

24 I rum 106 var relativt stora stänkmålade ytor bevarade (Slm D11-662).

25 Bevarade ytskikt på väggen mellan rum 108 och rum 109 (Slm D11-663).

Manbyggnadens interiör

Manbyggnadens interiör var till stora delar utrivnen innan dokumentationsarbetet påbörjades. Av den anledningen kommer interiörens och ytskiktens utveckling att redovisas övergripande. Tapetlagerföljden från rum 110 samlades in ett tidigare skede och beskrivs därför i en separat del.

Generellt hade rummen ett eller flera skikt limfärg som var målade direkt på timmerstommen. Flera rum har sedan haft målad lumppapp på väggarna. Ovanpå pappen var väggarna generellt lerklinade och målade med limfärg. Därefter har rummen varit tapetserade. Bevarade tapetfragment och daterade uppklistrade tidningssidor antyder att rummen började tapetseras under 1800-talets sista fjärdedel.

I flera rum visade bevarade fragment av ytskikten att väggarna i byggnadens äldsta skede har varit stänkmålade direkt på timret. Merparten av rummen har haft ett likartat utförande på målningen. I rum 106 var större partier av stänkmålningen bevarad. Bröstningen var målad i en mellanljusgrå kulör och avslutades upptill av en målad mittelbandslist. Väggarnas övre delar var målade med rosa, grå, svarta och röda stänk på en ljusrosa och vit botten (fig. 24).

Även de lerklinade väggarna har varit limfärgsmålade med blågrå bröstning, svart mittelbandslist och en ljusare grå kulör på väggarnas övre delar.

Rum 108 och 109 uppvisade en delvis annorlunda ytskikt-kronologi. Ytterväggarna hade här underst limfärgsmålade papp direkt på timret. Den äldsta färgsättningen bestod av en mellanljusgrå bröstning, ca 70 cm hög, stänkmålad med svart och engelskt rött. Över bröstningen fanns en målad mittelbandslist, svart, på gulorange bakgrund. Väggfälten över bröstningen var målade mellanljusgrått. Efter en ommålning var dessa målade i rosarött (fig. 25). Kulören låg nära 94/48A:13 (Kalkfärg 90), pigmenterad med guldocker och engelskt rött. Ytan var stänkmålad med ljusgrå och orangegula stänk.

På ett lager papp ovanpå de två äldsta färglagren i rum 108 satt en tidning med året 1819 tryckt med gotiska bokstäver. Över detta lager var väggarna lerklinade och målade med ljusrosa limfärg med stänk av vitt, engelskt rött samt ljusblått/ljusgrått.

26 Bevarade ytskikt i manbyggnadens entré, rum 101 (Slm D11-664).

27 Stänkmålat väggparti på igensatt dörr mellan rum 107 och rum 110, sett från rum 107 (Slm D11-665).

28 Pågående dokumentation av ytskikten i rum 110.
Foto: Eva Wockatz, Sörmlands museum (Slm D11-666)

Ytskiktskronologin i rum 110

I rum 110 var ytskikten bevarade näst intakta sedan byggnaden uppfördes på platsen. De äldsta målade ytskikten dokumenterades på plats medan en tapetlagerföljd togs ned för separering av de många tapetlagren (fig. 25). På rummets östra vägg var två målade skikt och tretton olika tapetlager bevarade.

Nedan redovisas alla dokumenterade ytskikt i kronologisk ordning med det äldsta skiktet först.

1. Limfärgsmålad papp direkt på timret. Ljusgrå bröstning med svart eller mörkare grå bröstningslist. Övre delarna av väggarna stänkmålade med ljusgrå och orangegula stänk på rosaröd botten. Papp spikad. Bottenkulören låg nära 94/48:13 (Kalkfärg 90), pigmenterad med guldocker och engelskt rött.
2. Lerklining på ett underlag av spikad papp, bröstning nedtill i ljusgrå limfärg underst, senare mörkare grå (ev. oljefärg). Upptill ljusrosa limfärg.
3. Naturelltapet med klarblått medaljongmönster med stiliserade blommor, horisontell randning och prickigt

29 Rum 110 från norr efter att inredning och ytskikt har rivits ut (Slm D11-667).

- raster, 1 färg: troligen ultramarin (fig. 31). Dateras till 1870-tal (Hidemark 1982:190).
4. Naturelltapet täckt av ytfyllande stiliserade blom-mönster, 2 färger: grönt och rödbrunt, tidig jugend (fig. 32). Dateras troligen till perioden 1870-1890-tal.
 5. Naturelltapet med rött blommönster, bågformade blomkransar med stiliserade parställda blommor (fig. 33). Bakgrund av tunna vågformade linjer, 1 färg: röd. Dateras troligen till perioden 1870-1890-tal.
 6. Naturelltapet, svagt grönfärgad, med blått mönster i form av vertikala blomdekorationer med rutnätsbakgrund och vertikala tjockare, streckade linjer (fig. 34). Kan möjligen dateras till omkring 1900-1915, sen jugend. Stämpel: *Tapetfabrik, Giftfri & -ANNE*.
 7. Naturelltapet, rödfärgad, med stiliserade blommor kring en medaljong, vertikala linjer i form av prickar, ränder och bård, 1 färg: vinrött (fig. 35). Dateras möjligen till 1910-talet.
 8. Naturelltapet, svagt brungul, med ekimitation i brun kulör (fig. 36). Kan möjligen dateras till omkring 1910-1925, täcks av uppklistrad tidning daterad 1925.
 9. Naturelltapet, svagt brungul, med träimiterande mönster i brun kulör, kvisthål och stiliserade ådringar (fig. 37). Kan troligen dateras till omkring 1925 med hänsyn till underliggande tidning.
 10. Stiliserade grenverk och blad i blått och orange på en mörkt röd botten (fig. 38). Kan troligen dateras till omkring 1925-1930.
 11. Något stiliserade blommor på en gråbeige botten (fig. 39). Dateras sannolikt till perioden 1925-1935.
 12. Stiliserade blå blommor och blad på gråbeige botten (fig. 40). Horisontella och vertikala linjer i samma blå färg. Horisontell randning och punktstreckade linjer i gul ton. Dateras troligen till perioden 1930-1940.
 13. Små enkla, glest utspridda blommor och blad på en oblekt botten (fig. 41). Tapeten är möjligen fernissad. Kan troligen dateras till 1940-1950.
 14. Tapet med brunbeige grundton med ostrukturerat mönster, typ havregrynstapet (fig. 42). Omkring 1945-1955.
 15. Tapet med beige grundton med vertikalrandigt mönster i ljust grått och ljust gult och svaga horisontella streck i ljust grått (fig. 43). Dateras till 1955-1965.

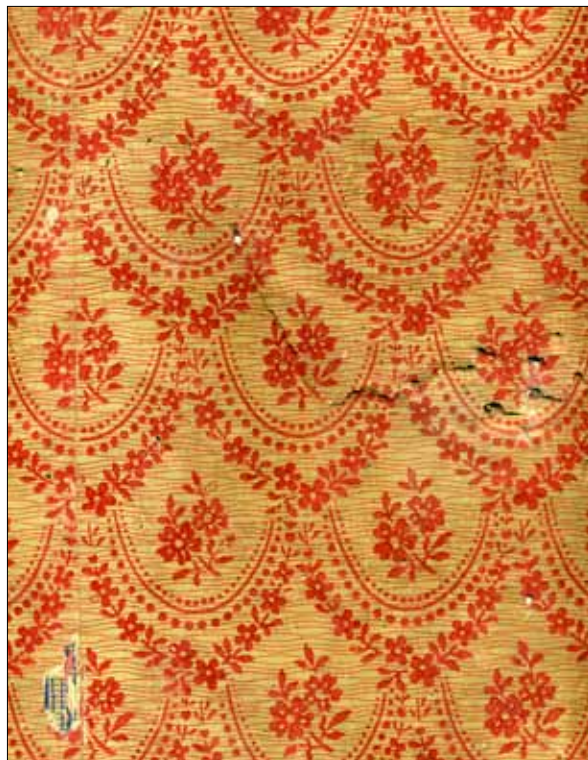
30 Dokumentationsytan i rum 110 med bevarad ljusrosa limfärg upptill och fragment av yngre tapetlager nedtill (Slm D11-668).

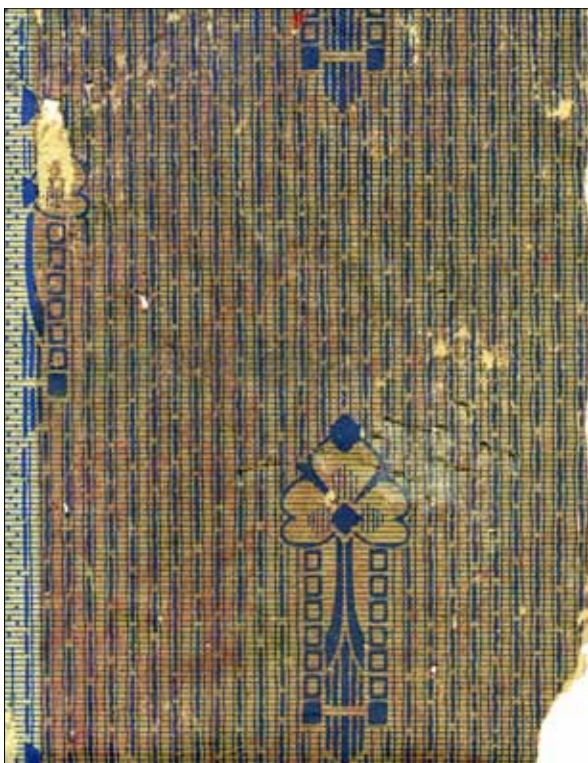
31 Rummets äldsta tapet kan dateras till 1870-talet (Slm D11-669).

32 Tapetlager 2 var en tapet som var täckt av ytfyllande stiliserade blommönster (Slm D11-670).

33 Tapetlager 3 var en tapet med rött blommönster, bågformade blomkransar med stiliserade parställda blommor (Slm D11-671).

34 Tapetlager 4 var en svagt grönfärgad tapet med blått mönster i form av vertikala blomdekorationer med rutnätsbakgrund (Slm D11-672).

35 Tapetlager 5 var en rödfärgad naturelltapet, rödfärgad med stiliserade blommor kring en medaljong (Slm D11-673).

36 Fragment av tapetlager 6 som var en svagt brungul tapet med ekimitation i brun kulör (Slm D11-674).

37 Tapetlager 7 var en svagt brungul tapet med träimiterande mönster i brun kulör, kvisthåll och stiliserade ådringar (Slm D11-675).

38 Tapetlager 8 var en tapet med stiliserade grenverk och blad i blått och orange på en mörkt röd botten (Slm D11-676).

39 Tapetlager 9 var en tapet med stiliserade blommor på en gråbeige botten (Slm D11-677).

40 Tapetlager 10 en tapet med stiliserade blå blommor och blad på gråbeige botten (Slm D11-678).

41 Tapetlager 11 var en tapet med små enkla, glest utspridda blommor och blad på en oblekt botten (Slm D11-679).

42 Tapetlager 12 var en tapet med brunbeige grundton med ostrukturerat mönster, typ havregrynstapet (Slm D11-680).

43 Tapetlager 13 var en tapet med beige grundton med mönster i ljust grått och ljust gult och svaga horisontella streck i ljust grått (Slm D11-681).

Parstugan, hus 2

Stomme

Byggnadens äldsta, östra del bestod av en relativt intakt stomme till en enkelstuga. Spår efter enkelstugans ursprungliga ingång visade att denna varit placerad något längre åt öster. Dörröppningens bredd var ca 1,1 m mellan bevarade gåtar.

På enkelstugans södra vägg fanns en igensatt liten kvadratisk öppning, ca 0,4 x 0,4 m (b x h), nära byggnadens sydvästra hörn. Öppningen har varit placerad omkring 0,8 m över golvnivån i enkelstugans kammare eller förstuga. Öppningens ursprungliga funktion är oklar.

Den västra delens påbyggnad hade en intakt stomme. Det fanns inga spår i stommen som indikerade att stommen varit uppförd på annan plats tidigare.

En intressant byggnadsteknisk iakttagelse var att en tegelmur var uppförd mellan de två byggnadsdelarna. Muren har troligen fungerat som brandskydd med hänsyn till spisarnas placering i påbyggnaden.

44 I den ursprungliga enkelstugans södra vägg fanns en igensatt kvadratisk öppning. Dess funktion är oklar (Slm D11-682).

45 Byggnadens östra del var äldst och utgjordes av stommen till en enkelstuga (Slm D11-683).

46 *Stommen i påbyggnaden åt väster var troligen inte uppförd av återanvänt timmer (Slm D11-684).*

47 *Den ursprungliga enkelstugan var klädd med lockpanel före demonteringen men hade i ett tidigare skede haft den rödmålade timmerstommen synlig (Slm D11-685).*

Interiör

Parstugans interiör var i princip redan utriven innan dokumentationsarbetet påbörjades. Iakttagelser gjorda i samband med arbetet år 2009 indikerade dock att parstugan hade renoverats relativt genomgripande under årens lopp. Informationsförlusten i och med den snabba rivningen av interiören bedöms därför vara relativt liten.

I parstugan fanns en möjlig äldre golvnivå ca 0,1-0,15 m under bjälklagsfyllningen från det rivna huset. I rum 204 låg ett tjockt lager lerklining med delvis bevarat måleri som utfyllnad.

Fragmentariskt bevarade färg- och tapetlager i de olika rummen visade en liknande kronologisk utveckling i samtliga rum. De äldsta ytskikten bestod av limfärg målad direkt på timmerstommen. Det fanns till exempel spår av stänkmålade ljusrosa och grå väggar ovanför en grå bröstning i bland annat rum 204.

Efter en eller möjligen två ommålningar med limfärg direkt på timret lerklinades väggarna invändigt. Lerkliningens har sedan målats med limfärg i ljusa kulörer. Väggarnas

48 Den äldsta tapeten i rum 203 var överklistrad med en tidning daterad till 1890-talet (Slm D11-686).

49 Rum 201 från sydväst under demonteringsarbetet (Slm D11-687).

50 Tillbyggnaden från nordost strax före demonteringen av stommen (Slm D11-688).

51 Rum 204 från sydost efter demontering av ytskikt, inredning, golv och innertak (Slm D11-689).

bröstning markerades med avvikande kulörer alternativt en enkel linje. I rum 203 iakttogs en rosaröd limfärgsmålad papp över rester av den nedtagna lerkliningen.

Limfärgsskikten förefaller ha täckts med lumppapp. På pappen satt de äldsta bevarade tapetlagren i parstugan. I rum 203 satt en naturelltapet täckt av blå, vertikala linjer. Den dateras troligen till 1870- eller 1880-talet. Tapeten var överklistrad med tidningar tryckta på 1890-talet.

I rum 204 var det äldsta tapetlagret uppklistrat på tidningspapper, varav tryckåret 1896 noterades på en tidning. Även i rum 201 var tidningar uppklistrade mellan det yngsta limfärgsskiktet och de äldsta tapetlagret. Tidningarna i rum 201 var tryckta under 1904 och 1906.

52 Rörspisen i rum 202 efter nedtagning av putsen (Slm D11-690).

53 Spåren efter parstugans golvbjälkar var i maj 2011 det enda som återstod av byggnaden efter att den stått på platsen i mer än 170 år (Slm D11-691).

54 Läget för parstugan efter avslutad demontering (Slm D11-692).

55 Läget för magasinet vid Brunsta efter avslutad demontering (Slm D11-693).

SAMMANFATTNING

Den dokumentation som utfördes under 2009 utgjorde utgångspunkt för såväl den kulturhistoriska värderingen som konsekvensanalysen för bebyggelsen och byn Brunsta. Arbetet resulterade i ett antal tolkningar och frågeställningar som utgjorde grunden för dokumentationsinsatsen i samband med demonteringen av de tre byggnaderna. Hur väl stämde då våra hypoteser från 2009 med de iakttagelser och dateringar som blev resultatet av rivningsdokumentationen?

Lantgårdens utveckling

Johan Henric Reichenbachs etablering

Med utgångspunkt i arkivmaterialet vet vi att apotekaren Johan Henric Reichenbach etablerade sig på Brunsta i början av 1780-talet. Hans initialer och året 1782 på manbyggnadens flöjel bidrog till tolkningen att åtminstone manbyggnadens bottenvåning, en parstuga, uppfördes detta år.

De dendrokronologiska dateringarna visar att manbyggnadens stomme uppfördes vid ett och samma tillfälle, troligen sommaren 1791. Därmed var det sannolikt Johan Henric Reichenbach som lät uppföra byggnaden. Flöjeln med året 1782 bör därmed från början ha suttit på det bostadshus som Reichenbach brukade under de första 10 åren vid Brunsta.

Vid demonteringen gjordes flera iakttagelser som tolkades som om manbyggnaden ursprungligen uppfördes på en annan plats inom Norrgården. Enligt denna tolkning har byggnaden flyttats inom Norrgården i ett senare skede. En alternativ tolkning är att botten- och övervåningen uppfördes på var sin plats år 1791. Enligt denna tolkning kan bottenvåningen först ha uppförts på befintlig plats som en parstuga och varit bebodd. Tolkningen kan även förklara spåren efter ett åstak på vinden.

Enligt den senare tolkningen har övervåningen samtidigt timrats upp för att få sjunka och torka. Efter något år kan den ha plockats ned för senare påbyggnad. Tolkningen baseras bland annat på att bottenvåningens fönster ursprungligen har haft ett annat läge och senare har flyttats för att passa in i övervåningens fasadsymmetri.

Ihopmonteringen kan ha utförts i slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet. En möjlig tidpunkt för detta

kan vara omkring 1805 då Reichenbach sålde sitt apotek och ägnade sig åt lantbruk under några år.

Pehr Elias Bergströms arv

Efter Johan Henric Reichenbachs död år 1817 övertogs Brunsta sannolikt av svärsonen Per Elias Bergström, som 12 år tidigare även hade övertagit Reichenbachs apotek i Nyköping. Bergström innehade Brunsta fram till sin död år 1848. Vilka spår fanns kvar efter hans dryga 30 år vid Brunsta?

Parstugans äldsta del, hus 2, visade sig genom den dendrokronologiska undersökningen troligen vara uppförd år 1820 i form av en enkelstuga. Tillbyggnaden åt väster uppfördes sannolikt sommaren år 1840. Båda byggnadsetapperna utfördes med andra ord sannolikt på P E Bergströms initiativ. Möjligen visar dateringen av enkelstugan även när manbyggnaden flyttades till det sydvästra hörnet av norrgården, på gränsen till mellangården.

Bergström kan därför vara den som skapade den herrgårdsliknande karaktären med manbyggnad och flyglar, som framträder på det äldsta påträffade kartmaterialet. Bristen på kartmaterial som visar Norrgårdens bebyggelse för 1847 gör att frågan om vem som verkligen etablerade den herrgårdsliknande miljön vid Brunsta blir hängande i luften. En datering av igensättningen av dörr- och fönsteröppningar i manbyggnaden skulle möjligen kunna ha bidragit med ytterligare information. I samband med den dendrokronologiska undersökningen gjordes dock bedömningen att igensättningen troligen var utförd av återanvänt virke.

Från lantgård till stordrift

På 1850-talet övertogs Brunsta av Gustav Jerlström, Tåå och Berga gård. Brunsta kom därefter att sambrukas med Berga gård. Manbyggnaden och parstugan byggdes om till flera lägenheter och beboddes av jordbrukets arbetskraft.

Den dendrokronologiska dateringen av magasinets äldsta del visar att denna troligen uppfördes under sommaren 1857. Magasinet representerar därmed den nya tiden på Brunsta då apotekarna efter nästan 70 års närvaro lämnade gården och byn.

56 Manbyggnadens övervåning under demonteringsarbetet. Fotografiet är taget i rum 111 mot rum 109 & 110 (Slm D11-694).

EPILOG

Våren 2009 påbörjades ett nytt kapitel i historien om byn Brunsta i och med att tre av de kvarvarande byggnaderna lades ut till försäljning. Anledningen var att ägaren Nyköpings kommun ville överlåta platsen till annan verksamhet. Det tre byggnaderna ansågs därför behöva demonteras och flyttas.

När föreliggande rapport avslutas hösten 2011, drygt 2 ½ år senare, har förutsättningarna förändrats. Överlåtelsen av marken kom aldrig till stånd. Då hade dock de tidigare hyresgästerna redan sagts upp och flyttat ut och försäljningen var i princip klar.

Sörmlands museum har följt hela processen från det att försäljningen började diskuteras till dess att den sista byggnaden monterades ned under våren 2011.

För Brunsta bys del innebär förlusten av de tre byggnaderna slutet på en månghundraårig kontinuitet som bebodd plats. Idag återstår endast ett bostadshus i Brunsta och även det är aktuellt för rivning eller försäljning för flytt. Sedan kommer byn att förpassas till historien.

För de tre byggnaderna har resan mot en ny framtid bara påbörjats. De kommer att återuppföras vid Åboö i Ripsa socken. Härigenom kommer även delar av Brunsta bys historia att leva vidare.

Vägen mot slutet

Genom demonteringen och flytten av de tre byggnaderna har mycket av deras kulturhistoriska värden förlorats. Byggnadernas koppling till bymiljön och till spåren efter alla människor som har bott och verkat på platsen har för alltid brutits. Vidare har viktiga historiebärande ytskikt som bemålad lerklining och tapetlager tagits ned och körts till soptippen.

Genom att Sörmlands museum har fått möjlighet att dokumentera stora delar av processen kommer åtminstone delar av byggnadernas och byns historia att leva vidare. Viktiga informationsbärare blir de två rapporter som arbetet har mynnat ut i liksom de föremål som har samlats in och inkorporerats i museets samlingar, samt de fotografier som har tagits fortlöpande under processen.

Sedan 1930-talet finns det i Sörmlands museums samlingar en träpannå med en allmogemålning från tidigt

1800-tal. Målningen påträffades på ett avträde på Brunsta. På målningen framställs bland annat ett dansande par i allmogedräkt. En av dräkterna utgjorde senare inspiration till en folkdräkt: Brunstadräkten.

I samband med demonteringsarbetet på Brunsta framfördes önskemål om att manbyggnadens klockstol med vällingklocka och Johan Henric Reichenbachs vindflöjel skulle införlivas i samlingarna. Den nya ägaren ställde sig positiv till förslaget och överlämnade klockstolen till Sörmlands museum.

I övrigt har endast ett fåtal mindre föremål tagits om hand i samband med dokumentationsarbetet (bilaga 1).

En glimt från det förgångna

Ödsligheten och obeboddheten präglade upplevelsen av Brunsta under de åtskilliga timmar som spenderades i byn i samband med de två dokumentationsinsatserna. Det myllrande liv av människor och djur som en gång måste ha präglat hela platsen kändes avlägset. Det fanns få handfasta och gripbara spår kvar i resterna av byn.

Enstaka bruksdetaljer som bestick, porslinskärvar, öl- och spritflaskor, luskammar och några trasiga skor gav en liten inblick i livet på Brunsta. För att inte tala om de av åtskilliga fötter nedslitna stegen i manbyggnadens trappor. Människorna var dock fullständigt anonyma. Men vilka var de, vad hette de och vad arbetade de med?

Av en outgrundlig slump kom en del av byns historia att åter befolkas av några av de människor som levde och verkade i Brunsta i mitten av 1900-talet.

Ingegerd Andersson besökte Sörmlands museum under våren 2011 i ett helt annat ärende. Vid besöket berättade hon att hon var född på Brunsta och att hon bodde där med sina föräldrar under sina första levnadsår. Några år senare flyttade hennes farmor Hilda Karlsson in i samma lägenhet i den nu demonterade manbyggnaden.

Hilda Karlsson bodde i en lägenhet i manbyggnaden, hus 1, från 1941 fram till 1956 eller 1957. Lägenheten utgjordes av de rum som i rapporten kallas rum 108 & 109. Under denna period spenderade Ingegerd Andersson en hel del tid hos sin farmor.

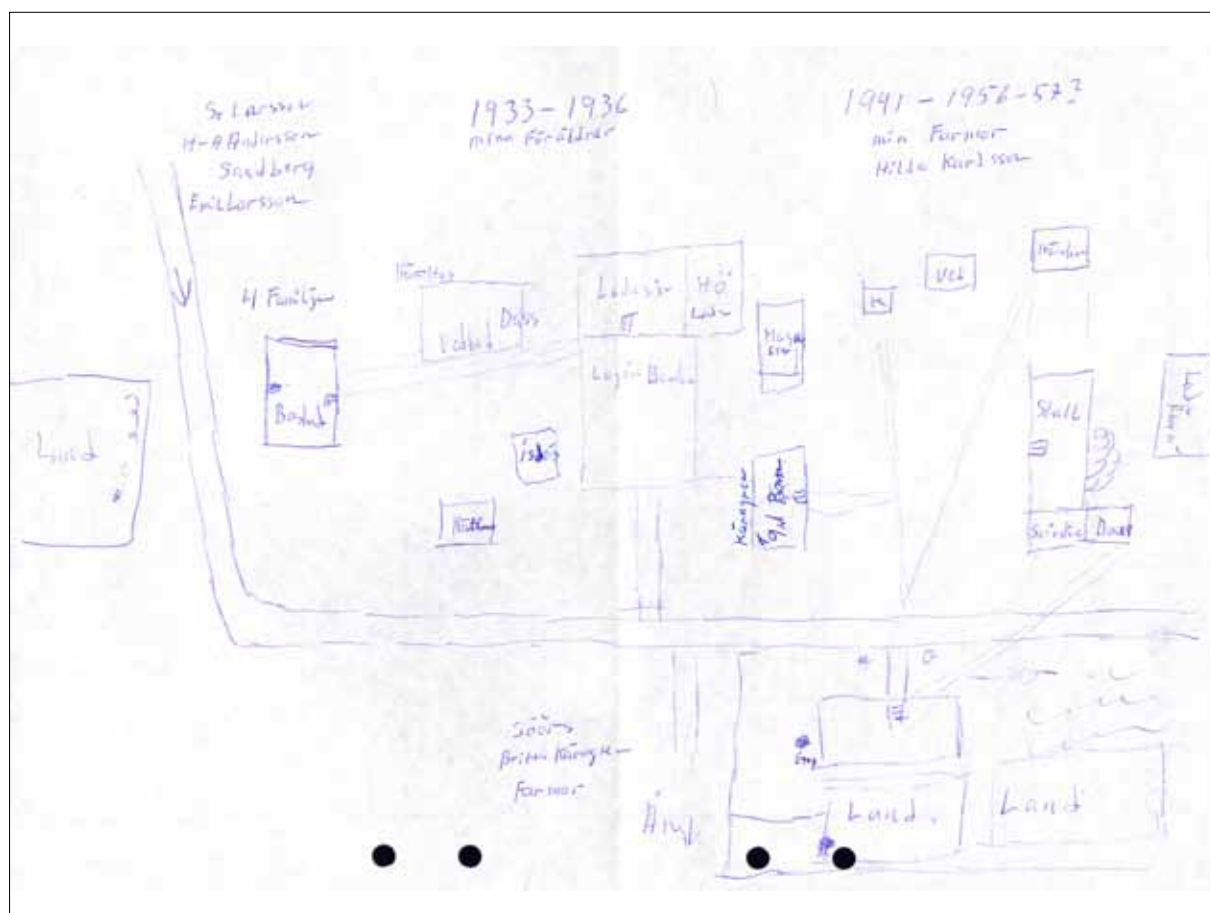
Någon vecka efter sitt första besök kom Ingegerd tillbaka till Sörmlands museum efter att ha läst den antikvariska

dokumentationsrapporten och funderat på byn som hon inte hade haft en tanke på eller besökt på mer än 50 år.

Vid det andra besöket hade Ingegerd med sig en situationsplan över Brunsta som hon ritat på fri hand ur minnet. Byggnadernas inbördes förhållande på situationsplanen överensstämde på ett imponerande sätt med verkligheten och det historiska kartmaterialet. Ingegerd hade även ritat ut lägena för byns isdös och farmoderns matgrop utanför manbyggnadens gavel.

Ännu mer fascinerande var att några av Brunstas många tidigare invånare åter fick träda fram med sina namn. Platsen kändes med ens mycket mer levande. Den nu rivna parstugan beboddes under mitten av 1900-talet av familjen Kärngren som hade 9 barn. Den ännu kvarstående arbetarbostaden beboddes under samma period av familjerna Larsson, Andersson, Sandberg och Larsson.

Inom ramen för det här arbetet har det tyvärr inte funnits utrymme för någon fördjupad insamling av information från Ingegerd Andersson. Berättelserna har trots allt bidragit till en kort glimt av det myller av liv och rörelse som en gång präglade byn Brunsta. Idag har Brunsta tystnat.

57 Ingegerd Anderssons situationsplan över Brunsta som byn såg ut i mitten av 1900-talet.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

- Almquist, J A. 1934. *Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden. D. 2, Nyköpings län och livgedingets södermanlandsdel. Bd 1, Inledning och tabeller.* Stockholm.
- Arnstberg, K-O. 1976. *Datering av knuttimrade hus i Sverige.* Stockholm.
- Broström, I. & Stavenow-Hidemark, E. 2004. *Tapetboken: papperstapeten i Sverige.* Stockholm.
- Erixon, S. 1947. *Svensk byggnadskultur.* Stockholm.
- Hidemark, O (m fl). 1982. *Så renoveras torp och gårdar.* Västerås.
- Johnsson, B. 2008. *Gyllenläder och arseniktapeter: 400 år av tapeter från Kalmar län.* Kalmar.
- Rosén, S. 1967. *Hjälpredda vid kulturhistorisk byggnadsinventering.* Stockholm.
- Svenskt Diplomatarium.
- Tunander, I. 1984. *Tapeter i Sverige.* Västerås.

Muntliga uppgifter

Ingegerd Andersson, Oxelösund, flera tillfällen 2011.

Opublicerat material

- Forssblad, D & Sundström, E. 2010. *Brunsta gård. Antikvarisk dokumentation. Inför planerad försäljning och markexploatering.* Rapport 2009:7.

Arkiv

- Antikvarisk Topografiska arkivet, Stockholm
- Krigsarkivet, Stockholm
- Nyköpings kommuns arkiv
- Lantmäteriet, Gävle
- Lantmäterimyndigheternas arkiv
 - Lantmäteristyrelsens arkiv
 - Rikets allmänna kartverks arkiv
- Länsstyrelsen i Södermanlands läns arkiv, Nyköping
- Nordiska museets arkiv, Stockholm
- Riksarkivet, Stockholm
- Arnösamlingen
- Sörmlands museums arkiv, Nyköping

58 Vällingklockan har nu klämtat för sista gången vid Brunsta gård (Slm D11-695).

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Fastighetsuppgifter

Objekt: Brunsta gård
Kommun: Nyköpings kn
Fastighetsbeteckning: Brunnsta 3:2
Socken: Sankt Nicolai
Län: Södermanland
Ekonomisk karta: 9H3d NV

Författningsskydd

Översiktsplan

Brunsta gård, Brunnsta 3:2, omfattas inte av någon detaljplan utan omfattas Nyköpings kommuns Översiktsplan 2003 och Fördjupad översiktsplan för Nyköpings tätort.

Plan- och bygglagen, Lag (1998:805)

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Enligt 8 kap. i Plan- och Bygglagen, 13§ och 14§ får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4§ i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Enligt 17§ ska ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Miljöbalk, riksintresse för kulturmiljövården

Brunsta gård ligger i ett område, Nyköpingsåns dalgång (D 52) som av Riksantikvarieämbetet har utpekats som riksintresse för kulturmiljövård. Enligt 3 kap 6 § i MB, Miljöbalk (1998:808), skall områden som är av riksintresse för kulturmiljövården skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön.

Projektrelaterad information

Fastsighetsägare: Nyköpings kommun
Beställare: Nyköpings kommun
Utförare: Dag Forssblad, Kjell Taawo & Eva Wockatz, Sörmlands museum

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, dnr 434-6585-2008 & 431-1291-2011
Sörmlands museum, dnr KN-KUS09-204

Fynd -och dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterialet förvaras i Sörmlands museums topografiska arkiv. Fynd med nr 1-6 förvaras vid Sörmlands museum i väntan på fyndfördelning.

Bilaga 1. Fyndregister

Fnr	Fyndplats	Material	Sakord	Antal	Diameter (mm)	Längd (mm)	Bredd (mm)	Vikt (g)	Datering	Valör	Myntort	Anmärkning
1	Hus 2, rum 202	Koppar	Mynt	1	30,6				1822	1/2 skilling	Avesta	Regent Carl XIV Johan
2	Hus 2, rum 202	Koppar	Mynt	1	26,0				1819	1/4 skilling	Avesta	Regent Carl XIV Johan
3	Hus 2, rum 204	Brons	Mynt	1	21,4				1907-1950	2 öre		Regent Gustav V
4	Hus 2, rum 204	Mässing	Luskam	1		62,6	40,0					Stämpel: PAS
5	Hus 2, rum 204	Mässing	Luskam	1		70,2	49,8					Stämpel: -BERCE-
6	Hus 2, rum 204	Järn	Plattjärn	1		910,0	38,0					Stämpel: Z (Forssjö bruk)